

MEDDELELSER OG OVERSIGTER

FORHOLDET MELLEM GEOGRAFISK OG ØKONOMISK FORSKNING

Geografiens arbejdsfelt er for de fleste ikke-geografer næppe særlig veldefineret, og sammenligner man de større systemværkers angivelser, varierer de også lidt. Her skal blot anføres et par citater, der viser noget af det centrale. »Geografiens Opgave er at skildre Jorden som Bolig og Virkeplads for Menneskene. Lande og Folk, Natur og Kultur er de Emner Geografen søger at samarbejde; hans Maal er at paavise, hvorledes Menneskelivet og Kulturen betinges af Jordens Naturforhold og udnytter de Muligheder, som Jordens Natur frembyder.«¹ »Une double zone constitue le domaine propre des études géographiques: la zone inférieure de l'enveloppe atmosphérique de notre terre, et la zone superficielle de l'écorce solide. Ce »lieu« où se superposent et se mêlent tous ces faits essentiels circonscrits le théâtre d'observation des géographes, et il est par excellence le domaine de la géographie.«²

I lighed med mange andre videnskabsgrene er geografien i løbet af det sidste århundrede blevet opdelt i en lang række specialområder. Tidligere tiders geografiske forskning var præget af opdagelsesrejser og topografiske beskrivelser og i vidt omfang påvirket af iagttagernes subjektive opfattelse. Tekniske fremskridt i forbindelse med et stærkt stigende antal iagttagelser har tilladt den geografiske forskning en dybere indtrængen i stoffet; konsekvensen er blevet en specialisering, og man kan uden overdrivelse sige, at denne nu er nået så langt, at det kun indenfor et begrænset område er muligt fuldtud at følge med i nyskabelser og at anvende den erhvervede viden. Man kan således næppe tale om en almen geografisk forskning, men derimod om en række nærbeslægtede discipliner, ligesom det med stor tydelighed fremgår, at der er en intim sammenhæng mellem geografiens enkelte discipliner på den ene side og en lang række naturvidenskabelige, historiske og økonomisk-statistiske discipliner på den anden. Indenfor naturvidenskaberne må først og fremmest nævnes botanik, geologi og zoologi.

Geografiske arbejder kan være begrænsede på forskellig måde, f. eks. emnemæssigt eller regionalt; deres fælles træk finder man i det, man kalder den geografiske metode. Dennes mest karakteristiske hjælpe- og udtryksmiddel er kortet, der ikke alene tjener til at vise udbredelsesforhold eller variationer, men også gennem sit øvrige detailindhold bidrager væsentligt til at belyse, om der findes en årsagssammenhæng, som kan være af betydning for det undersøgte forhold. Metoden viser klart geografiens afhængighed af statistik. En ukritisk anvendelse af statistisk materiale har ført til, at man har set kartografiske bidrag af meget varierende værdi. Mange har hovedsagelig haft et refererende eller kommenterende indhold, andre har givet virkeligt grundlag for analytiske betragtninger. Det kan ikke nægtes, at det kartografiske islæt til tider har været begrænset til en enkel gengivelse af statistiske oplysninger; i de værste tilfælde har man ad denne vej kun opnået at svække det indhold, den til grund liggende tabel har haft. Man bør

1. Martin Vahl og Gudmund Hatt: *Jorden og Menneskelivet*. Bind I, side 1. København 1922.

2. Jean Brunhes: *La Géographie humaine*. Side 1—2. Paris 1956.

MEDDELELSER OG OVERSIGTER

FORHOLDET MELLEM GEOGRAFISK OG ØKONOMISK FORSKNING

Geografiens arbejdsfelt er for de fleste ikke-geografer næppe særlig veldefineret, og sammenligner man de større systemværkers angivelser, varierer de også lidt. Her skal blot anføres et par citater, der viser noget af det centrale. »Geografiens Opgave er at skildre Jorden som Bolig og Virkeplads for Menneskene. Lande og Folk, Natur og Kultur er de Emner Geografen søger at samarbejde; hans Maal er at paavise, hvorledes Menneskelivet og Kulturen betinges af Jordens Naturforhold og udnytter de Muligheder, som Jordens Natur frembyder.«¹ »Une double zone constitue le domaine propre des études géographiques: la zone inférieure de l'enveloppe atmosphérique de notre terre, et la zone superficielle de l'écorce solide. Ce »lieu« où se superposent et se mêlent tous ces faits essentiels circonscrits le théâtre d'observation des géographes, et il est par excellence le domaine de la géographie.«²

I lighed med mange andre videnskabsgrene er geografien i løbet af det sidste århundrede blevet opdelt i en lang række specialområder. Tidligere tiders geografiske forskning var præget af opdagelsesrejser og topografiske beskrivelser og i vidt omfang påvirket af iagttagernes subjektive opfattelse. Tekniske fremskridt i forbindelse med et stærkt stigende antal iagttagelser har tilladt den geografiske forskning en dybere indtrængen i stoffet; konsekvensen er blevet en specialisering, og man kan uden overdrivelse sige, at denne nu er nået så langt, at det kun indenfor et begrænset område er muligt fuldtud at følge med i nyskabelser og at anvende den erhvervede viden. Man kan således næppe tale om en almen geografisk forskning, men derimod om en række nærbeslægtede discipliner, ligesom det med stor tydelighed fremgår, at der er en intim sammenhæng mellem geografiens enkelte discipliner på den ene side og en lang række naturvidenskabelige, historiske og økonomisk-statistiske discipliner på den anden. Indenfor naturvidenskaberne må først og fremmest nævnes botanik, geologi og zoologi.

Geografiske arbejder kan være begrænsede på forskellig måde, f. eks. emnemæssigt eller regionalt; deres fælles træk finder man i det, man kalder den geografiske metode. Dennes mest karakteristiske hjælpe- og udtryksmiddel er kortet, der ikke alene tjener til at vise udbredelsesforhold eller variationer, men også gennem sit øvrige detailindhold bidrager væsentligt til at belyse, om der findes en årsagssammenhæng, som kan være af betydning for det undersøgte forhold. Metoden viser klart geografiens afhængighed af statistik. En ukritisk anvendelse af statistisk materiale har ført til, at man har set kartografiske bidrag af meget varierende værdi. Mange har hovedsagelig haft et refererende eller kommenterende indhold, andre har givet virkeligt grundlag for analytiske betragtninger. Det kan ikke nægtes, at det kartografiske islæt til tider har været begrænset til en enkel gengivelse af statistiske oplysninger; i de værste tilfælde har man ad denne vej kun opnået at svække det indhold, den til grund liggende tabel har haft. Man bør

1. Martin Vahl og Gudmund Hatt: *Jorden og Menneskelivet*. Bind I, side 1. København 1922.

2. Jean Brunhes: *La Géographie humaine*. Side 1—2. Paris 1956.

i alle tilfælde råde over en ret udførlig statistik som grundlag; endvidere må man kræve, at de pågældende oplysninger vil komme til at fremtræde i et nyt og mere relevant perspektiv gennem den kartografiske fremstilling end gennem den tabelariske, da man ellers — i bedste fald — intet opnår, og således må betegne emnet som uegnet til kartografisk fremstilling. Den anvendte kartografiske teknik bør naturligvis også afpasses efter formålet.

Indenfor dyre- og plantegeografi samt råstofgeografi finder man ofte kartografiske fremstillinger af enkelte fænomeners udbredelse, og de kan undertiden ved deres påpegen af potentielle produktionsmuligheder få betydning for vurderingen af den økonomiske udvikling indenfor større eller mindre områder. Denne fremstillingsform er også velegnet for andre udbredelsesfænomener. Her skal nævnes befolkningens fordeling (prikkort, befolkningstæthedskort), befolkningens variation, bl. a. vandringer, erhvervs sammensætning o. m. a. Sammenligning af udbredelsesforhold vil ofte være meget oplysende, som eksempel kan nævnes følgende række: geologisk og morfologisk kort, jordbundskort og diverse kort over landbrugsproduktionen.

Undertiden må en geografisk gennemgang af et snævrere område anses for at være et nødvendigt led i en arbejdsplan, dette gælder således ved forskellige former for økonomisk planlægning, f. eks. by- og egnsplanlægning, markedsanalyser m. m. Man kan herigennem blive opmærksom på nødvendigheden af detailundersøgelser, der kan danne grundlag for tekniske projekter (landvinding, jordforbedring o. l.); hvorvidt disse så er hensigtsmæssige, kan derefter blive et spørgsmål af økonomisk art, måske også et politisk. Her optræder altså et vekselvirkningsforhold mellem geografi, økonomi og tekniske videnskaber.

Til belysning af dette kan skitseres det sandsynlige forløb af en undersøgelse af et område, f. eks. med landvindingsformål for øje.

1. Undersøgelse, kortlægning og registrering af tilstande og hidtidig udvikling.
2. Analyse af de processer, der foregår.
3. Udarbejdelse af en teknik til fremme af det ønskede mål.
4. Projektets konsekvenser for den omgivende regions udvikling.
5. Den ingeniørmæssige udformning af projektet.
6. Den landbrugsmæssige udnyttelse af de nye områder.
7. Den økonomiske afvejning af investeringer og påfølgende udbytte, både i forhold til andre landbrugsområder og i forhold til anden investering.
8. Den politiske afvejning.

En tilsvarende serie vil i virkeligheden forekomme temmelig hyppigt. Regional eller national planlægning vil have et betydeligt islæt af geografiske forudsætninger, ikke alene af afstandsmæssig og placeringsmæssig art, men også med hensyn til ressourcernes udnyttelse. Efterkrigstidens franske planer om landbrugets udbygning, bl. a. ved anvendelse af kunstvanding, er på godt og ondt et eksempel af slagsen. Baseret på undersøgelser af klimatiske forhold, vandressourcer i tilgrænsende områder, jordbundens kvalitet m. m., har man udarbejdet planer efter traditionelle franske linier. Senere undersøgelser foretaget af E.C.E. viser, at disse planer forudsætter investeringer, der andrager mere end det dobbelte af, hvad det ville koste at beskæftige det samme antal personer i nyetablerede industrier; samtidig ville man i de nye landbrugsområder fortrinsvis frembringe varer, hvoraf der i forvejen er overproduktion. Et eksempel på hvor nødvendigt det er at foretage en økonomisk afvejning af mangler og fordele.

Undersøgelser og mere heldige forslag med henblik på regional planlægning er udarbejdede i England, Tyskland og Italien samt i U.S.A., hvor et velkendt eksempel foreligger realiseret i Tennessee Valley Authority.

Vender man sig til danske forhold, vil konkrete eksempler måske bedst kunne belyse nogle af de områder, hvor geografi og økonomi på en frugtbar måde vil kunne samarbejde.

I den kommunale inddeling sonderer man skarpt mellem købstæder og sognekommuner, en sondering der oprindeligt var og stadig delvis er baseret på antagelsen om en vidt forskellig udvikling af erhvervs- og bebyggelsesforhold for disse grupper af kommuner. Det er imidlertid kun få og som regel små købstæder, hvis kommunegrænse er identisk med bebyggelsesgrænsen. Byernes forstæder omfatter efterhånden store områder med så mange indbyggere, at de hyppigt udgør flertallet af befolkningen i de pågældende sognekommuner. Da forstadsbeboerne almindeligvis kun har et ringe interessefællesskab med den resterende del af kommunens indbyggere, opstår der ofte betydelige modsætninger mellem de forskellige indslag i kommunens befolkning. Uden at tage nogen som helst stilling til forstadsbebyggelsens administrative tilhørsforhold, kan man fastslå den store interesse, der knytter sig til en kortlægning af forstadsområdernes nuværende udbredelse og deres udvidelsesmuligheder, kombineret med en redegørelse for deres specielle problemer, set fra såvel et økonomisk som et geografisk helhedssynspunkt. Udviklingen omkring København har fuldt ud vist, hvorledes en storbyvækst let kan blive uharmonisk, bl. a. som følge af institutionelle skranker. I meget mindre skala, men til gengæld i mangfoldige tilfælde, kendes lignende problemer i forbindelse med de bymæssige bebyggelser i sognekommunerne («stationsbyerne»).

Ikke mindst under hensyn til byerhvervenes fremtidige vækst og den kommende befolkningstilvækst i byerne er spørgsmålet om de administrative grænser af stor betydning. Et samarbejde mellem økonomer og geografer indenfor dette felt vil muliggøre en konkretisering af prognoser, udarbejdet ikke alene efter generelle, regionale linier, men også med hensyntagen til lokale forhold.

Et andet tilfælde med fælles arbejdsfelt opstår i forbindelse med de overvejelser, man gør sig med hensyn til de fremtidige ændringer i erhvervs sammensætningen og beskæftigelsen. Arbejdsmarkedskommissionens »Betænkning om de store årgange« giver hovedlinierne for den videre industrialisering og behandler udelukkende dette problem ud fra synspunktet om den samlede udvikling for hele landet. Industriens nuværende placering og dens øjeblikkelige udviklingstendenser giver nogle holdepunkter for antagelser om, hvor også de næste 10—20 års industri-virksomheder vil komme til at ligge. En fælles geografisk og såvel nationaløkonomisk som driftsøkonomisk analyse af muligheder og tendenser vil være nyttig, endog delvis nødvendig, for at undgå investeringer indenfor lokaliteter, hvor det enten af privatøkonomiske eller offentligøkonomiske årsager vil være ufordelagtigt.

For at antyde endnu et par af de problemer, der ad denne vej kan belyses, er det tilstrækkeligt at nævne den store forskel mellem industriens væksthastighed i de forskellige byer. Måler man industriens omfang ved dens beskæftigelse, nærmere præciseret ved arbejdstallet, har i de sidste årtier omkring halvdelen ligget i Stor-København, en trediedel i købstæder med over 10.000 indbyggere (inkl. forstæder), og resten (en sjettedel) har været jævnt fordelt mellem de små købstæder og landkommunerne. Undersøger man imidlertid, hvor den absolutte tilvækst er størst, viser det sig, at den i købstæderne i perioden 1938 til 1954 har været ca. 40.000 industriarbejdere, medens tilvæksten i Stor-København kun har

været ca. 25.000 arbejdere. Dette svarer til en stigning for købstæderne på ca. 60 % og for Stor-København på knap 30 %. Købstædernes udvikling i denne henseende har langt fra været ensartet; en del af forskellene kan bl. a. tilskrives forhold som bystørrelse, industrialiseringsgrad og kombination af industrielle virksomheder.

Ikke alene offentlige investeringer, f. eks. indenfor transportvæsenet, eller delvis offentlige, som kraftværker og tilhørende ledningsnet, men også helt private anlæg, fabrikker, oplag, serviceanlæg m. m. tilstræber en så formålstjenlig placering som muligt. I almindelighed har man nok en lidt uklar opfattelse af industriens lokaliseringstendenser, hvilket for såvidt er meget forklarligt alene ud fra vort lands ringe størrelse, de stort set lidet forskellige naturforhold, de ikke særlig klart differentierede bebyggelsesforhold etc. Der synes dog imidlertid — som nævnt ovenfor — at foregå en ændring i industriens placering, og en omhyggelig undersøgelse af den aktuelle udvikling samt motiverne for denne vil kunne danne et grundlag for en mere rationel lokaliseringspolitik såvel for den enkelte driftsherre som for samfundet.

Som eksempel på et område, hvor en kombination af geografiske og økonomiske synspunkter allerede har ført til en mere rationel udnyttelse af ressourcer, kan man nævne den planlægning af det sognekommunale skolevæsen, der foregår for øjeblikket. Formålet med de grundlæggende undersøgelser var at finde frem til en indretning af skolerne på landet, hvorved den mest effektive skoleform blev kombineret med et minimum af anlægs- og driftsomkostninger.

Da der nødvendigvis måtte arbejdes med små enheder, nemlig en del af en kommune, en hel kommune eller i sjældnere tilfælde flere kommuner, opstod med det samme problemet om kapacitetsudnyttelsen, eller sagt med andre ord, den mangelfulde balance mellem et fra år til år varierende antal skolebørn i relation til de faste omkostninger, repræsenteret ved lærerlønninger og bygninger. En undersøgelse af en del kommuner fra forskellige egne viste, at man, ved at holde et bestemt gennemsnitligt antal elever pr. klasse, kunne undgå de fleste koordineringsvanskeligheder på dette punkt. Til gengæld opstod et nyt problem, nemlig at udforme sådanne grænser for skoledistrikterne, at det gennemsnitlige elevtal nogenlunde svarer til normerne.

Skoleplanlægningen er derfor delt i to afsnit, der kombineret giver den økonomisk set gunstigste løsning uden at tilsidesætte de pædagogiske krav til undervisningens kvalitet.

Den enkelte kommune gennemgås nøje efter kortene suppleret med en senere rekognoscering på stedet. Hertil kommer en detaljeret gennemgang af det demografiske og erhvervsmæssige statistiske materiale kombineret med lokale oplysninger. På grundlag heraf udarbejdes en rå befolkningsprognose og et beregnet fremtidigt børnetal.

I anden omgang udformes det nye skoledistrikt, der principielt er baseret på den fremtidige befolknings størrelse. Befolkningens fordeling udover skoledistriktet i forbindelse med bebyggelsens udformning og vejnettet bliver derefter afgørende for skolens placering. Hvor særlige forhold gør det nødvendigt, er denne del af arbejdet udført i meget detaljeret form, hvilket ikke alene har haft betydning for vedkommende lokalitet men også givet resultater, der har kunnet anvendes andet steds. Nogle af skoleplanlægningsforslagene er allerede offentliggjort, og den praktiske udnyttelse er i gang; de viser klart hvor store besparelser, der kan opnås ved en rationel investering i skolevæsenet. I de amter eller dele deraf, hvor der hidtil er foregået en planlægning, har besparelsen i anlægsudgif-

terne ligget på 10—20 % af, hvad man hidtil havde budgetteret med, og besparelserne i driftsudgifterne på ca. 10 %. Det bør tilføjes, at forslagene endvidere muliggør en bedre undervisningsform og i pædagogisk henseende må betegnes som et fremskridt.

Der er her således tale om et samarbejde mellem flere beslægtede discipliner, økonomi, statistik og geografi, kombineret med de undersøgelser af mere eller mindre teknisk art, der sædvanligvis udføres ved by- og egnspanlægninger.

*Kristian Antonsen.*¹

1. Mag. scient. & cand. polit. Amanuensis ved Københavns Universitet.

PRISOPGAVER

Nationaløkonomisk Forenings og Socialøkonomisk Samfunds mindre prisopgaver.

Der udsættes følgende 3 prisopgaver:

- 1) En drøftelse af, hvilken indflydelse forværret eller forbedret bytteforhold i samhandlen med udlandet har på udviklingen i realindkomsten.
- 2) En kritisk redegørelse for de af IFO — Institut für Wirtschaftsforschung — i München opstillede konjunkturtest.
- 3) En undersøgelse af lønudviklingen i den danske industri i årene 1946—1956.

Opgaverne kan besvares af statsvidenskabelige, økonomiske og forsikringsvidenskabelige kandidater, som ikke har været kandidat i mere end 10 år.

Besvarelser kan belønnes med 500 kr. og offentliggøres som artikel i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* mod sædvanligt forfatterhonorar.

Besvarelserne må højst være af omfang som 25 sider af tidsskriftets format og indsendes mærket og med lukket navnekuvert til redaktionen inden 1. marts 1958.

Bedømmelseskomiteen består af tidsskriftets redaktionsudvalg og redaktør.

MEDDELELSE OM VESTTYSK PRISOPGAVE

Westdeutscher Verlag, Köln, har stillet en pris på 10 000 DM til belønning for en afhandling i emnekredse indenfor sociologi, økonomi, erhvervsadministration eller »political science«. Der er udtrykkelig ikke opstillet krav om noget specielt emne, og det står forfatteren frit at vælge mellem mere teoretisk prægede og mere empirisk prægede studier. Adgang til indlevering står åben for alle nationaliteter, men afhandlingen, der ikke tidligere må være offentliggjort, skal indleveres på tysk, engelsk eller fransk.

Besvarelsen skal mærkes »Preis des Westdeutschen Verlags« og indleveres under mærke med lukket navnekuvert inden d. 1. november 1958 til *Westdeutscher Verlag in Opladen, Tyskland*.

Prisen kan tildeles samlet eller deles i højst 4 portioner. Nærmere oplysninger beror hos redaktionen.

STØTTE TIL FORSKNING VEDR. SUKKERSYGE

Af Landsforeningen for Sukkersyges fond til støtte af den videnskabelige forskning, kan, i den udstrækning kvalificerede ansøgere melder sig, nogle portioner på sammenlagt indtil kr. 15.000 komme til udbetaling. For at understrege samarbejdet mellem de skandinaviske sukkersygeforeninger og fællesskabet i forskningen har foreningen besluttet, at også ansøgere fra de andre nordiske lande skal kunne komme i betragtning. Det er foreningens tanke, at ikke alene lægevidenskabelige arbejder, men også arbejder af f. eks. sociologisk, økonomisk, for-